

Birleşmiş Milletler Koruma Sorumluluğu Doktrininin (Responsibility to Protect) İnsani Müdahalelere Olan Katkısı ve 2011 Libya Müdahalesi

Sümeyye Semiha BÜYÜK¹

Özet

Makale bağlamında, insani krizler karşısında Karşı Sorumluluğun (R2P) sütunları değerlendirilmektedir. Öncelikle, egemenlik kavramının farklı yorumuna ve müdahaleleri meşru kılmak için R2P’de nasıl kullanıldığına yer verilerek öğretinin sorumluluk ayağı açıklanmıştır. Öğretinin ikinci ayağı olarak, bir müdahale için önleyici tedbirler değerlendirilir. Son olarak, insani krizlere olan tüm katkıları göz önünde bulundurularak, müdahale öncesi ve sonrası aşamalar, 2011 Libya müdahalesi örneği ile değerlendirilmektedir. Artıları ve eksileri ne olursa olsun, Koruma Sorumluluğu kavramı, kısa sürede eksiksiz bir normatif kılavuzun hazırlanmasına yönelik dikkate değer bir adım olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Müdahale • Koruma Sorumluluğu (R2P) • Egemenlik • İnsani Krizler • Libya

The UN Responsibility to Protect Doctrine’s Contribution to Humanitarian Interventions and 2011 Libya Intervention

Sümeyye Semiha BÜYÜK¹

Abstract

In the context of the article, the pillars of the Responsibility to Protect (R2P) to contribute the humanitarian causes are evaluated. First of all, the responsibility pillar of the report is explained by giving place the different interpretation of sovereignty concept and how it is utilized in R2P to make interventions legitimate. As the second pillar of the report, the prevention measures for an intervention is assessed. Lastly, by considering its all contribution to the humanitarian causes, the pre and post-intervention phase is evaluated with the example of 2011 Libya intervention. Regardless of the pros and cons, the concept of Responsibility to Protect has been a remarkable step towards the preparation of a complete normative guide in a short time span.

Keywords

Intervention • Responsibility to Protect (R2P) • Sovereignty • Humanitarian Crises • Libya

¹ Brunel University London, International Relations MA, Post-Graduate, aksusumeyyes@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4158-0614, DOI: <https://dx.doi.org/10.51448/tde.2022.5>

Başvuru: 9 Ağustos 2021
İlk Revizyon: 10 Eylül 2021
Son Revizyon: 25 Kasım 2021

Kabul: 30 Aralık 2021
OnlineFirst: 31 Ocak 2022

Copyright © 2021 İnsan ve Medeniyet Hareketi
<http://toplumsaldegisim.com/>
2022 4(1) 88-99

¹ Brunel University London, MA in International Relations, Post-Graduate, aksusumeyyes@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4158-0614

Libya

Yakın tarih, devlet içi krizler ve devletler arası çatışmalar nedeniyle kitlesel vahşetlere ve büyük ölçekli can kayıplarına tanık oldu. 1993'teki Somali felaketi, bir yıl sonra 1994'te yaşanan Ruanda katliamı, 1995'te Boşnak halkına karşı gerçekleşen soykırım, 1999'da Kosova'daki etnik temizlik, Soğuk Savaş sonrası dünyada uluslararası kamuoyunun gözleri önünde akıl almaz insani krizlerin gerçekleşebileceğini gösterdi. Temel insan hakları, dünya barışı ve güvenliği ile açıkça çelişen ve vicdanları sarsan bu felaketler, aslında Soğuk Savaş sonrası doğan güç boşluğunda özellikle Afrika ve eski Yugoslavya bölgelerinde birbiri ardına patlayacağı beklenen krizlerdi.

Tüm bu beklentilere rağmen uluslararası sistemin bu insani krizleri önlemede ve nasıl yanıt verdiği baktığımızda, ne yazık ki efektif ve hızlı bir politika geliştirilemediğini görürüz. Bu hadiseler, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası kurumların sarsıcı felaketler karşısında etkisizliğini ve âtil yapısını göstermiş ve sonuçta söz konusu kurumlar başarısızlık eleştirileriyle birlikte ciddi kınamalara maruz kalmıştır. Birleşmiş Milletler, tarihsel anlayışının bir yansıması olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra egemenlik normlarını düzenlemiş ve tüm üye devletleri eşit birimler olarak kabul etmişti. Bu nedenle, müdahalesizlik ilkesi uluslararası sistemin temel direklerinden biri olmuştur. Ancak mevcut krizler,

devlet içi şiddetten kaynaklanan insani krizlere nasıl cevap verileceği ve "egemen" devletlerin sınırlarının ne olması gerektiği sorularını beraberinde getirdi.

Uluslararası sistemin yapısından doğan bu sorunları ele almak üzere Kanada Hükümeti tarafından Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) kuruldu. Farklı ülkelerde birçok uzmanın katıldığı çeşitli toplantılar sonrasında bu komisyon 2001 yılında "Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect)" adlı bir doktrin yayınladı. Komisyonun temel amaçları, devlet içi ve devletler arası insani krizler karşısında uluslararası sistem için meşru bir müdahale yetkisi koymak, dışarıdan müdahale gereken bu durumlarda müdahalenin başlatılacağı kriz eşliğini belirlemek ve bu krizlere hangi yöntemlerle daha etkin yanıt verileceğini bulmaktır (Hehir, 2012, s.83). Koruma Sorumluluğu doktrini, yayımlandığı günden bu yana yeterliliği üzerine birçok tartışma yarattı. Doktrin başlıca üç görüş ekseninde oldukça eleştirilmiştir: Koruma Sorumluluğunun devletlerin iç olaylarına müdahale fırsatı kollayan yabancı devletler için aşırı bir zemin sağladığını savunanlar, doktrinin kriz anlarında harekete geçmek için yetersiz olduğunu savunanlar ve doktrinin mevcut krizlere çözüm bulamayacak kadar muğlak olduğunu savunanlar (Bellamy, 2012, s.59). Bununla birlikte doktrin, müdahale öncesi ve sonrası arasındaki sürece iyi geliştirilmiş bir çerçeve sunmuş ve insani krizlere yö-

nelik normatif bir kılavuz oluşturmak için ilk adımları atmıştır. Bu makalede Koruma Sorumluluğunun etkinliğini ve güvenilirliğini olumsuz etkileyen eksikliklere atıfta bulunularak Koruma Sorumluluğunun insani amaçlara dik kat çeken normatif katkıları eleştirel bir şekilde incelenecektir. Bu makalenin üç ayaklı yapısı öncelikle Koruma Sorumluluğunun değer zemini ve yapısının temel bileşeni olarak egemenlik terimine odaklanmaktadır. İkinci olarak Koruma Sorumluluğunun can kayıpları ve kitlesel yıkımlara neden olan kriz olgusunun öncesinde devlet içi krizi çözmenin hayati bir parçası olarak önleme ayağı ele alınacaktır. Son olarak, bir insani kriz durumunda Koruma Sorumluluğunun ilk uygulama örneği olarak Libya müdahalesi incelenecektir.

a. Bir Sorumluluk Olarak Egemenlik

"Egemenlik" kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininde tartışmalı bir kavram olagelmiştir. Terim çeşitli şekillerde değerlendirilmiş, dolayısıyla kısmen de olsa herhangi bir küresel çerçevenin standartlarını ve kılavuzlarını belirleme noktasında bir yetersizliği ortaya koymaktadır (Krasner, 2009). Bu makale çerçevesinde en baskın egemenlik kavramı üzerinde durulacaktır. Westphalia tipi egemenlik kavramı, devletlerin kendi yönetim sistemleri için kendi kaderini tayin etme ve kendi kültürlerini belirleme haklarını vurgular. Bu perspektiften bakıldığında, "bölgesel sahiplenme ve dış aktörlerin yerel otorite yapılarından

dışlanması" egemenliğin temelidir ve müdahalesizlik normu devlet olmanın temel unsurudur (Krasner, 2009, s.20). 18. yüzyıldan 1970'e kadar müdahalesizlik, 1970 tarihli Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge gibi uluslararası anlaşmalarda tekrar tekrar onaylanmıştır.

Egemenlik kavramına olan bu geleneksel yaklaşımın kökeni bakıldığında, sömürgeciliğin yeniden yükselişine karşı koymak için sömürge sonrası dönemde müdahalesizlik ilkesiyle pekişmiş olduğunu görebiliriz. Buna karşın, müdahalesizlik ilkesini içeren geleneksel egemenlik kavramı insan haklarının desteklenmesi, demokrasi, insanlığa karşı suçların önlenmesi arasında zorlu ilişkiler doğurmuştur. Buna mukabil, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yoğunlaşan devlet içi çatışmalardaki sistematik insan hakları ihlallerine ve korkunç felaketlere karşı gelişen muğlak tutumların zemini oluşturmuştur.

Geleneksel egemenlik kavramının mevcut insani krizlere yanıt vermede engel teşkil eden bu problematik yönünün bir sonucu olarak Koruma Sorumluluğu Doktrini Komisyonu (ICISS), ilk olarak egemenliğin anlamını inceledi. Bu tarihi yaklaşıma yanıt olarak ICISS, takdire şayan bir şekilde geleneksel kavramları yeniden değerlendirmeye tabi tuttu. Egemenlik fikri, ICISS komisyonunun ana bileşeni olarak belirlendi. Sonrasında Kofi Annan'ın sorduğu kritik soru,

2001 yılında Koruma Sorumluluğunun çıkış noktası olan alternatif egemenlik kavramını yarattı.

“İnsani müdahale gerçekten de egemenliğe kabul edilemez bir saldırıysa, bir Ruanda’ya, bir Srebrenitsa’ya, paylaştığımız insani değerlerin her ilkesini zedeleyen büyük ve sistematik insan hakları ihlallerine nasıl yanıt verilmeli? (ICISS, 2001a, s. vii)

Verilen cevap ve doktrinin ana teması “egemen” devletlerin vatandaşlarını devlet sınırları içinde belirli düzeyde zararlarından, felaketlerden, toplu katliamlardan ve soykırımlardan korumakla yükümlü olduğuydu. Bu sebeple, ICISS doktrininde egemenlik kavramı insan haklarıyla birbirinden ayrılamaz bir bütünlükle ele alındı. Aralarında tutarlılığı sağlamak için bu yorum, egemenliğe bir “sorumluluk” olarak yaklaştı. Böylece, Westphalia anlayışından bu yana egemen devletlerin üç özelliği, konuyu insan hakları açısından ele alan dördüncüsü tarafından desteklendi (Weiss, 2004, s.138). Çünkü bir sorumluluk olarak egemenlik iki temel varsayıma dayanmaktadır; Birinci varsayım bireylerin “devredilemez” hakları olduğudur, ikincisi varsayıma göre ise hükümetler vatandaşlarının doğal ve genel haklarını korumaya yönelik sorumluluğu yerine getirmezlerse uluslararası toplumun gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğudur (Bellamy, 2009, s.20).

Egemenlik kavramı tarih boyunca çeşitli sorumluluklarla ilişkilendirilmiştir fakat bu defa değişen sorumlulukların bağlamıdır, yani kime karşı sorumlu olduğudur

(Bellamy, 2009, s.33). Ayrıca, görece yeni olan bu yaklaşım, kısa sürede ana akım politikaya taşınmış ve tüm devletlerin uluslararası arenada ön plana çıkarılmıştır.

Bununla birlikte Koruma Sorumluluğu doktrininde bu yorum pek çok eleştiriyi de beraberinde getirdi. Örneğin bir “sorumluluk olarak” egemenlik yaklaşımının ICISS’in düşündüğü gibi revizyonist bir yaklaşım olmadığı bunlardan biriydi (Weiss, 2004, s. 139). Bellamy, bunun “...ne yeni, ... ne de radikal” olduğunu belirtti (Bellamy, 2009, s.20). Gerçekten de, egemenliğin sorumluluk olarak kavramsallaştırılmasının tarihi, Amerika’nın Bağımsızlık Bildirgesi’nde ilk kez telaffuz edildiği 1776 yılına kadar uzanmaktadır. O zamanlar, egemenin sorumluluğunun kapsamı, Soğuk Savaş’ın sonuna kadar temel insan haklarından çok kendi kaderini tayin hakkına atıfta bulunuyordu. Soğuk Savaş sonrası dönem, kavramın insan hakları açısından tekrar yorumlanmasının ve insan haklarının kavramın ikinci unsuru olması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler özel temsilcisi Francis Deng, 1996 yılında terime yeni bir çehre kazandırarak egemenliğin yönetim açısından hesap verebilir olması konusunda belirli sorumlulukları olduğunu savunmuştu (Hehir, 2012, s.69). Onun egemenlik ve temel insan hakları arasında kurduğu pozitif ilişkisinin başlangıç noktası, insanları korumaya yönelik ön-

celikli sorumluluğu kabul etmesi ve korumaya yönelik sorumluluklarını yerine getirmeyen devletler için uluslararası topluma ilk kez rol vermeye çalışmasıyla olmuştur. Bu bağlamda, ICISS doktrininin insani krizlere müdahalenin doğasını değiştiren radikal bir değişiklik değil, yakın geçmişte verilen yanıtların bir birikimi olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, insani krizlere etkin bir şekilde yanıt verilmesi için güçlü bir dayanak noktası oluşturan bu doktrin temelinde “bir sorumluluk olarak egemenlik” fikri yatmaktadır. En önemlisi de teorik düzeyde vakalar için bir değer çerçevesi belirlenmiş olması ve meşru önleme söyleminin önünün açılmış olmasıdır.

b. Önleme

Önlemenin müdahaleye nazaran daha geniş bir siyasi kesim tarafından desteklendiği yadsınamaz bir gerçektir. Ölümcül krizlerin önlenmesi, Birleşmiş Milletler’in uzun süredir devam eden amaçlarından biri olmuştur; bunu “savaş belasından” “yeni nesilleri kurtarmak” olarak da ifade edebiliriz (UN.org, tarih yok). Hem insani amaçlar hem de ekonomik faktörler, önleyici tedbirlerin önemini merkezileştirmiştir. Koruma Sorumluluğunun üç ayaklı yapısının temel unsurlarından biri olan “önleme sorumluluğu”, dört ana suçun oluşmasını önlemeyi amaçlamaktadır: soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlar. ICISS, önlemenin “tek başına koruma sorumluluğunun en önemli boyutu” olduğunu savunmuştur

(2001a, s. xi). ICISS doktrini ile birlikte insani acil durumların önlenmesi için uygun ve etkili tedbirlerin alınmasında en önemli rol uluslararası topluma verilmiştir; bu rolün gerekleri ise etkin uyarı sisteminin kurulması ile mevcut siyasi araçların ve siyasi iradenin (istemin) belirlenmesidir (ICISS, 2001, s. 20). Tüm bileşenleriyle önleme konsepti başarılı olursa uluslararası toplumu müdahale etmeye zorlayan insani acil durumların sayısı da azalacaktır.

Öte yandan müdahalecilik karşıtı şüphecilere bir yanıt olarak, Koruma Sorumluluğunun “önleme” bileşeni dik-kate değer bir çözüm sunmaktadır. Bu nedenle, devlet içinde egemenlik ve insan hakları arasında makul ve meşru bir ilişki kurmak için kök nedenlerin belirlenmesi ve bu nedenlere yönelik önleme çabaları çok önemlidir. Ek olarak, önleyici tedbirlerin eklenmesiyle bireylerin haklarına değer verilmiş ve Koruma Sorumluluğu mağdurlar lehine işlenmiştir (Bellamy, 2009, s.98). Tüm bunlar, devlet içi çatışmaların ortaya çıkmasından önce ekonomik ve politik “kök nedenlerin” altını çizmektedir ve ICISS’in ikinci katkısına yönelik temas edilebilecek değerli bir noktadır.

Öte yandan, “önleme sorumluluğunun” ne kadar kapsamlı olması gerektiği ve “başarılı olması için hangi önlemlerin alınması gerektiği” doktrininde belirsiz kalmıştır. Koruma Sorumluluğu kavramı, “tüm vatandaşlar için adil muamele ve adil fırsatlar sağlanmasının çatışma-

ların önlenmesi noktasında sağlam bir temel oluşturduğu” varsayımına dayanır (ICISS, 2001, s.21); erken uyarı, kök neden önleme ve doğrudan önlemeye yönelik kriterler belirler. Devlet içi silahlı çatışmaların çok sayıda kök nedeni olabileceği düşünüldüğünde önleme araçları, müdahaleci devletler için hem maliyetli hem de zor politikalar gerektiren daha geniş kapsamlı yapısal değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Daha da önemlisi yapısal önleme, “kalkınma hakkı” ve “insan güvenliği kavramı” üzerine daha geniş tartışmaların önünü açmaktadır (Bellamy, s. 100). Böylelikle yapısal önleme, Koruma Sorumluluğunun sınırlarını aşmakta ve kavramın diğer unsurları ile tutarsızlıklara yol açmaktadır.

ICISS doktrininde dahil edilen yapısal önleme, muğlak bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Silahlı çatışmaların önlenmesi başlı başına önleyici tedbir olarak savunulmaktadır ancak Koruma Sorumluluğunun geri kalanı yalnızca dört suça (soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar) yanıt olarak ‘haklı amaç eşiği’ odaklıdır. Bellamy’ye göre, Koruma Sorumluluğunun tutarsız özelliği “kapsamlılık ikilemine” neden olmuştur (Bellamy, 2009, s.131). İkilemden kasıtsa şudur: Çatışmaların önlenmesi her ne kadar meseleleri halk lehine değiştirmeye çalışsa da kavramın belirsizlikleri nedeniyle sürecin sonunda hiçbir şeyi değiştirememektedir. Hangi önleyici tedbirin dört suçun önlenmesine yönelik olduğu konusundaki

belirsizlik, doktrini ayırt edici özelliği olmayan bir şekle büründürmektedir. Sonuç olarak, önleme üzerine Koruma Sorumluluğu tartışması bağdaştırıcı ve geliştirici bir formülün ilkelerini oluşturmak yerine genel öneriler dahilinde basit bir genel bakış sunmaktadır.

Basit ifadesiyle önleyici tedbirler, müdahaleci devletlerin hem maliyetlerini hem de anlaşmazlıklarını azaltmanın ilk engeli olarak kabul edilebilir. Buna karşın yalnızca etkin dar kapsamlı tedbirler önlemeyi gerçekleştirme potansiyeline sahiptir, kök nedenlere çözümler bulmaya çalışmak yerine bu odağa göre hareket edilmelidir. Dolayısıyla Koruma Sorumluluğunun önleme ikilemi, insani amaçlara yönelik zayıf argümanlar sunmaktadır.

Bu makalenin son bölümüne geçmeden önce bir şeyi belirtmek gerekir: Hem “bir sorumluluk olarak egemenlik” hem de “önleme” perspektiflerinden doktrin, savaş ve şiddet vakalarının tümünde mağdurlara öncelik vermektedir. İlk bölgesel toplantıdan sonuncusuna kadar, ICISS doktrini hazırlanırken, insan hakları konusundaki fikir birliğine dayalı uzlaşma sürecin belirleyicisi olmuştur. Bu bağlamda Koruma Sorumluluğu, müdahale tartışmalarının eksenini “müdahale edenlerin hakları”ndan “mağdurların hakları”na çevirmeye çalışmıştır (Bellamy, 2009, s.60). Egemenliğin yeniden kavramsallaştırılması, kitlesel vahşete karşı harekete geçme kararlılığı, önleyici tedbirler ve yeniden yapılandırma politikaları ile tüm bileşenler, müdahale

hakkını tersine çevirmiş, müdahale hakkı kavramı yerine tüm devletlerin ortak sorumluluğunu ve mağdurların haklarını getirmiş, mağdurlara ve bireylere öncelik vermiştir. Nitekim gerçekten de “haklı amaç eşiği çok yüksektir”, “büyük çaplı can kayıpları ve etnik temizlik” ile “suçun gerçekleşmiş olması veya suçüstü yapılması” terimleri ırk ayrımcılığı ve sistematik insan hakları istismarları gibi ciddi suçları içermemektedir (Weiss, 2004, s.139). Ancak Koruma Sorumluluğu metni değerler açısından güçlü bir metindir. Dolayısıyla devletin attığı adımların bir sorumluluk olarak egemenlik ilkesini karşılamadığı ve tüm önleyici tedbirlerin tükendiği durumlarda mağdurların haklarının korunması amacıyla müdahaleye yönelik bu yeni yaklaşımın doğduğunu söylemek mümkündür.

2011 Libya Müdahalesi

İlk Koruma Sorumluluğu deneyimi olan NATO’nun Libya’ya askeri müdahalesi öğreti için bir dönüm noktası olmuştur. Bu açıdan teorik ve soyut varsayımlar düzeyinden gerçek durumlara yani pratiğe geçişte öğretinin fiili katkılarının incelenmesi önemlidir.

Öncelikle Libya müdahalesi, açıktan ve hızlı bir yanıt niteliğindedir; kendinden önceki Irak işgali uygulaması ile karşılaştırıldığında Ortadoğu’da görece tartışmasız bir müdahale idi (Hehir, 2015, s.293). BM’nin 1970 ve 1973 tarihli Libya Kararları, Libya makamlarının kendi nüfusunu koruma noktasındaki yetersizliğini ve uluslararası adımlar atılmasının

gerekliliğini açıkça belirtmekteydi. Koruma Sorumluluğunu savunanlar için bu öğretinin bir zaferiydi. Çünkü BM’nin müdahale kararı, yeni “Koruma Sorumluluğu” doktrininin kavramsallaştırmasıyla birlikte Güvenlik Konseyi’nde önemli bir politika değişikliği olarak değerlendirilmiştir (Hehir, 2015, s.297). Koruma Sorumluluğunun savunucuları, BM tarafından takip edilen müdahale öncesindeki aşamaların çoğunun Libya hükümetinin koruma konusundaki yetersizliği üzere geliştiğini iddia etmektedir. Buna göre önleyici tedbirler ortaya konulmaya çalışılmış, ancak daha sonra devletin halkına karşı görevi uluslararası kuruluşlar tarafından yerine getirilmiştir. Gerçekten de Koruma Sorumluluğunun olumlu etkisiyle uluslararası toplumun Libya’da insanlığa karşı suçların önlenmesi için hızlı bir uzlaşma örneği sergilediği söylenebilir. Ayrıca birçok müdahale taraftarı, Libya müdahalesinin geçmişteki operasyonların olumsuz etkisini azaltarak yeni adımlarda insani amaçları tetikleyebileceğini düşünmüştür (Hehir, 2015, s. 300). Dolayısıyla Libya müdahalesi, Koruma Sorumluluğu çatısı altındaki insani müdahaleler için yeni bir dönem olabilirdi.

Bununla birlikte, 1973 tarihli BM Libya Kararı, Libya makamlarının kendi vatandaşlarını koruma görevine atıfta bulunurken uluslararası toplumun mağdurları koruma görevinden bahsetmemiştir (Hehir, 2015, s. 298). Bu durum, Libya müdahalesinin Koruma Sorum-

luluğu doktrininin bir yansıması olup olmadığına dair belirsizlik yaratmıştır. Ayrıca, BM'nin Somali hakkındaki 794 sayılı ve Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına ilişkin 1265 sayılı Kararı, Koruma Sorumluluğu doktrini öncesinde de bu tür krizlere verilen uluslararası tepkilerde ahlaki motivasyonun erken belirtilerini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında dönemsellik ne yönde olursa olsun uygulamalar BM Güvenlik Konseyi ve 5 Daimi Üyenin potansiyel gücü gibi görünmektedir. Ayrıca, müdahale ve müdahale sonrası döneme ilişkin tartışmalar, Libya'da iç açıcı sonuçlara işaret etmemektedir. Koruma Sorumluluğu kapsamında değişikliklere yönelik tedbirler etkisiz kalmıştır, pek çok kişi NATO müdahalesinin Libya'da insani amaçlardan ziyade rejim değişikliğini hedeflediğini ve istikrarsızlığın Kaddafi rejiminden daha fazla sivil ölüme yol açtığını savunmuştur. Diğer bir deyişle Koruma Sorumluluğu Libya'daki birincil hedeflerini gerçekleştirememiştir.

Bu çerçevede, Koruma Sorumluluğunun uygulanmasının Libya özelinde hem tartışmalı hem de paradoksal olduğu düşünülebilir. Genel anlamda Suriye gibi çok benzer krizlerde neden herhangi bir müdahalenin uygulanmadığı sorusu da pratikte daha bulanık bir tablo ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu makale kapsamında Koruma Sorumluluğunun insani amaçlara katkıları değerlendirilmiştir. İlk olarak egemenliğin geleneksel anlamı açıklanmıştır. Çünkü “Bir sorumluluk olarak egemenlik” kavramsallaştırmasının gücü ancak kendi tarihsel süreci içinde açıklığa kavuşturulabilir. Bu kavramsallaştırma oldukça eleştirilmiş olsa da terim Soğuk Savaş sonrası dönemdeki koşullarda yapılan müdahalelere hukuکی zemin oluşturmak için kullanılmıştır. Lehte ve aleyhte görüşlere bakılmaksızın egemenlik kavramı insani amaçlarla olumlu bir şekilde şekillenmiştir ve bu değişim için önemli çabalardan biri de Koruma Sorumluluğudur.

İkinci olarak önleme kavramı ve tedbirler üzerinde durulmuştur. Bu makalenin bakış açısında önleme ayağı, egemenlik ve müdahale arasında makul bir denge kurmak için çok önemlidir. Koruma Sorumluluğunun hayati unsurlarından biri olarak ICISS doktrini, önlemenin önemine dikkat çekmektedir. Büyük ölçekli can kayıpları meydana gelmeden insani acil durumların önlenmesinin arzu edilen bir durum olduğu inkar edilemez. Bu açıdan önleme ayağı, insani amaçlara en çok katkı sağlayan etkenlerden biridir. Koruma Sorumluluğunun önlemeye yönelik vaat ettikleri kısa sürede uluslararası topluma da yansımasıdır, bu durum Koruma Sorumluluğunun başarılarından biri olarak görülebilir. Bununla birlikte, nihayetinde önleme

sorumluluğu henüz beklenen başarıyı getirmemiştir. Bu durum Koruma Sorumluluğundaki önleme söyleminin çok tartışmalı ve yetersiz olmasıyla izah edilebilir. En önemlisi de Koruma Sorumluluğundaki önleme ayağı, doktrinin geri kalanıyla tutarsızdır. Pratikte önleyici tedbirler çeşitlilik göstermekte ve büyük ölçüde devletlerin siyasi iradesine dayanmaktadır. Bu durum, bir kez daha egemenlik konusunda kızırgan tartışmalara yol açmıştır. Hangi önleyici tedbirlerin (yapısal mı yoksa doğrudan mı) gerekli olduğunun belirlenmesi gerekmektedir, çünkü hangi “kök neden”in soykırıma götürdüğünü bilmek çok zordur. Ne yazık ki görece başarısına rağmen Koruma Sorumluluğundaki önleme kavramının meselelerle pratik olarak ilgilenmek için yeterli olmadığı çok açıktır.

Makalenin üçüncü bölümünde, 2011 yılında gerçekleştirilen NATO'nun Libya Müdahalesi ele alınmıştır. Müdahale öğretinin uygulama noktasındaki katkısını ortaya koymaktadır. Müdahale görece hızlı gerçekleşmiş ve çok fazla tartışmaya neden olmamıştır. Ayrıca, 1973 Kararıyla devletin “sorumluluğunun” belirtilmesi açısından da farklı etkiler görülebilir. Ancak Koruma Sorumluluğu doktrininin başarılı olduğunu söylemek için henüz çok erkendir. Üstelik Libya müdahalesi de “eşsiz” bir örnek olarak literatürde yerini korumaktadır. Hehir'in deyişiyle, “asla faktörlerin takımı yıldızı olmamalıydı” (Hehir, 2015, s.301). Dikkat çeken bir diğer nokta ise

askeri gücün tercih edilen alternatif olarak kullanılması ve “haklı sebep” eşiği ile “son çare” kriterinin dikkate alınmamasıdır (Saba & Akbarzadeh, 2017, s.19). Tüm bu eleştiriler, Koruma Sorumluluğunun Libya örneğinde ciddi katkılar sağlamadığı ve etkinliğinin çok sınırlı olduğu yönündeki varsayımları güçlendirmiştir.

Sonuç olarak, yukarıda bahsedilen tüm artı ve eksileriyle Koruma Sorumluluğunun eksiksiz bir normatif rehber hazırlanmasına ilişkin ilk adım olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Üstelik bir fikrin uluslararası alanda bu kadar geniş ölçekte kabul görmesi açısından değerlendirildiğinde bile çok kısa zamanda bir ivme kattığı göz ardı edilmemelidir; Evans'ın da söylediği gibi, “fikir tarihi açısından ve özellikle asırların alışılmış bilgeliğine meydan okuyan bir fikir için sadece göz açıp kapayıncaya kadar bir zamanda...” (Evans, s.10) bunu başarmıştır. Bu nedenle, Koruma Sorumluluğunun gelecek deneyimleri, uzun vadede insani amaçlara katkıları için belirleyici olacaktır.

Kaynakça

Bellamy, A., 2009. Responsibility to Protect: The Global Effort to End Mass Atrocities. Polity Press, Cambridge.

Evans, G., (2009). The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All. Irish Studies in International Affairs. Cilt 20, s. 7-13.

Hehir, A. (2015). Humanitarian intervention. Johannesburg: MTM.

Hehir, A., 2012. The Responsibility to Protect: Rhetoric, Reality and The Future of Humanitarian Intervention. Palgrave Macmillan, London.

Krasner, S., (1999). Sovereignty: Organized Hypocrisy. Princeton Univ. Press

Nato.int. (1999). Resolution 1265. [çevrimiçi] Erişim adresi: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/267/94/PDF/N9926794.pdf?OpenElement> [Erişim tarihi: 2 Aralık 2017].

Nato.int. (2011). Resolution 1973. [çevrimiçi] Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110311-UNSCR-1973.pdf [Erişim tarihi: 2 Aralık 2017].

Saba, A. and Akbarzadeh, S. (2017). The Responsibility to Protect and the Use of Force: An Assessment of the Just Cause and Last Resort Criteria in the Case of Libya. International Peacekeeping, s.1-24.

Securitycouncilreport.org. (1992). Resolution 794. [çevrimiçi] Erişim adresi:

<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chapter%20VII%20SRES%20794.pdf> [Erişim tarihi: 2 Aralık 2017].

The Responsibility to Protect. (2001) Ottawa: The International Commission on Intervention and State Sovereignty

Un.org. (tarih yok). Gerekçe. [Çevrimiçi] Erişim adresi: <http://www.un.org/en/sections/un-charter/preamble/index.html> [Erişim tarihi: 2 Aralık 2017].

Weiss, T. (2004). The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era. Security Dialogue, 35(2), s.135-153.